

ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЕНИ СТЕПАНІВНИ ДУБИНЧУК (1919-1994)

Наталія ДІЧЕК – завідувач відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки НАПН України, професор, доктор педагогічних наук

Час збігає швидко... Вже минуло 25 років, як немає з нами Олени Степанівни Дубинчук – вчительки від Бога, талановитого вченого-методиста у галузі навчання математики, мудрого порадирика. А нині згадуємо, що 21 травня 2019 р. Олені Степанівни виповнилося б 100 років... Згадаймо і вшануймо пам'ять про неї. Вона і досі з нами – у своїх книгах і статтях, у нашій пам'яті.

Олена Степанівна Дубинчук народилася 21 травня 1919 року в м. Ямпіль Вінницької області в учительській родині, однак вже у 10 років залишилася круглою сиротою. Після навчання у Ямпільській середній школі (1926-1936), яку дівчина закінчила з відмінним атестатом, протягом 1936-1941 рр. здобула вищу освіту на механіко-математичному факультеті Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Із одержаною після випуску кваліфікацією математика Дубинчук 10 років (1941-1951) працювала вчителем математики у школах Ростовської, Саратовської областей (під час війни), а згодом – на Київщині, у с. Тарасівка.

Педагогічній діяльності Олени Степанівни були притаманні нетрадиційний підхід до викладання, прагнення всіма можливими засобами розвивати індивідуальність кожного учня, формувати захоплення математикою. Вчительська творчість дала поштовх її науковим пошукам за вдосконалення методики викладання математики в школі, які реалізувалися під час навчання (1951-1954) в аспірантурі Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (нині – Інститут педагогіки НАПН України). Першим керівником Олени Степанівни був відомий український вчений-методист О.М.Астряб, але через його хворобу подальше керівництво здійснював теж відомий математик Д.М.Майєргойз. Тема кандидатської дисертації “Вузлові питання арифметики у п'ятому класі”, яку О.С.Дубинчук захистила у 1954 р., була згодом покладена в основу відомого вчителям-практикам посібника “Методика викладання арифметики у 5-6 класах восьмирічної школи” (1966).

© Дічек Н. П., 2019

Паралельно з навчанням в аспірантурі О.С.Дубинчук читала курс елементарної математики та методики викладання математики в Київському державному педагогічному інституті ім. О.М.Горького. Після успішного захисту дисертації вона почала працювати спочатку старшим науковим співробітником, потім завідувачкою сектору методики математики у відділі методики математики і фізики НДІ педагогіки УРСР.

У цей період О.С.Дубинчук досліджувала загальні та часткові питання викладання шкільного курсу математики (методики вивчення алгебри у 6,7,8 класах і геометрії у 8 класі, стереометрії, розв'язування трикутників методом розгалуженого програмування, розв'язування арифметичних задач за допомогою рівнянь), визначала шляхи вдосконалення підручників

з математики для середньої школи, розкривала зв'язок з викладанням математики з трудовим і виробничим навчанням, працювала над засобами підвищення культури математичних записів у старшокласників тощо. З 1955 по 1971 рр. О.С.Дубинчук опублікувала понад 10 навчальних посібників, серед яких “Вписані та описані багатокутники” (1960), “Геометрія для 8 класу” (1960 р., обидва у співавторстві з професором І.Ф.Тесленком), “Математика: Посібник для 5-8 класів шкіл робітничої молоді” (1962), “Решение треугольников: программированное обучение” (1965). У 1968 р. цей посібник був перевиданий у Польщі, більш як 25 методичних рекомендацій і посібників, серед яких методичні посібники з алгебри для 6,7 і 8 класів (усі - 1958), “О преподавании математики в связи с трудовым и производственным обучением” (1962, у співавторстві з Т.Я.Нестеренко і І.Ф.Тесленко. Цей посібник було перекладено болгарською мовою і видано Болгарії у 1968 р.), “Уроки з математики у 5 класі” (1972).

У 60-ті роки ХХ ст. в Україні розпочалося втілення в практику закону “Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР” (1959), яким встановлювався перехід від семирічного до обов'язкового восьмирічного навчання. Згідно з новою структурою загальноосвітньої школи передбачалося збільшення обсягу програмових знань, а також “зміцнення зв'язку школи з життям, яке б сприяло свідомому вибору учнями майбутніх професій”. Реалізації висунутих перед освітянами завдань присвятила свої методичні дослідження і Олена Степанівна. На думку вченого, впровадження нового змісту освіти мало охоплювати широке коло питань щодо добору навчального матеріалу, забезпечення зв'язку навчання математики з виробничим навчанням (наприклад, використання відомостей із сільськогосподарського виробництва на уроках арифметики у 5-6 класах), здійснення принципу наступності у навчанні математики.

Олену Степанівну цікавили питання розвитку мислення учнів засобами математики, використання структурних матеріалів та ігор на початковому етапі навчання цього предмету. Її нові розробки із впровадження в курс середньої школи програмованого навчання математики були поширені не лише в колишньому СРСР, а й за кордоном, зокрема у Польщі. Підходи до оновлення змісту шкільної математичної освіти, обґрунтуванні О.С.Дубинчук, були втілені у нових програмах з математики для 4-5-х класів. Їй належить ґрунтовна розробка тематико-поурочних планів з математики для 9-11 класів середньої школи (1962-1963).

© Дічек Н. П., 2019

Актуальність методичних розробок О.С.Дубинчук забезпечувалась не лише високим науково-професійним рівнем їхнього автора, а й тим, що Олена Степанівна не втрачала тісних зв'язків з учителями-практиками, перебувала у гущині проблем шкільного життя. Більше того, вона активно прилучалась до наукових пошуків учителів, допомагаючи їм в опублікуванні статей, сприяючи їхній участі у науково-практичних конференціях, засіданнях відділу методики викладання математики і фізики, керуючи їхніми дослідженнями. Зокрема, творча співпраця О.С.Дубинчук і вчительки Т.Я.Нестеренко реалізувалась у 8 посібниках і методичних рекомендаціях стосовно викладання шкільного курсу алгебри.

У 1971 р. О.С.Дубинчук очолила новостворену лабораторію професійно-технічної освіти у НДІ педагогіки УРСР. У зв'язку з організацією і функціонуванням в освітній системі країни середніх професійно-технічних училищ (1969, далі ПТУ) і запровадженням профільного підходу до викладання загальноосвітніх дисциплін у ПТУ, виникла необхідність проведення досліджень по створенню і експериментальній перевірці навчальних планів, програм, підручників і навчальних посібників для цих типів навчально-виховних закладів. Саме ці завдання було покладено на співробітників лабораторії Олени Степанівни. Об'єднуючи в один творчий колектив фахівців з різних шкільних дисциплін, О.С.Дубинчук створила високопрофесійний колектив односторонців. Сама вона зосередила свою діяльність на вдосконаленні викладання математики в ПТУ, на обґрунтуванні теоретичних засад підготовки кваліфікованих кадрів із середньою освітою.

У своїх численних працях вчена зазначала важливість профілювання освітнього процесу в ПТУ, яке впливає на мету навчання, зміст і структуру програм, але яке не повинно руйнувати її базової частини, орієнтованої на засвоєння учнями кожного предмету на достатньому рівні. Наголошуючи на необхідності і важливості раціонального відбору навчального матеріалу для оволодіння учнями певною професією як складової успіху навчання, Олена Степанівна розвивала ідею комплексної реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховній роботі ПТУ. Вона відстоювала думку про необхідність надання учнями цих закладів повноцінної і ґрунтовної підготовки із загальноосвітніх предметів, щоб їхній рівень знань не поступався відповідному рівню школярів. З цією метою вона розробила методичні рекомендації щодо усунення прогалин у знаннях учнів ПТУ з математики (1972, 1974) та використання технічних засобів навчання в процесі викладання математики у середніх ПТУ.

Висвітленню проблем педагогіки і методики професійно-технічної освіти О.С.Дубинчук присвятила численні статті у фахових журналах і науково-методичних збірниках, а також посібники: “Взаємозв’язок між загальноосвітньою і професійною підготовкою учнів сільських ПТУ” (1974), “Школа робітничих кадрів” (співавтор – Румянцева Д.І., 1975), “Міжпредметні зв’язки в навчально-виховній роботі середнього ПТУ” (за редакцією О.С.Дубинчук, 1976), “Професія і середня школа” (1979). Разом з академіком М.І.Шкілем і професором З.І.Слепкань Олена Степанівна створила оригінальний навчальний посібник для ПТУ: “Алгебра і початки аналізу” (1992). У 1982 р. за її редакцією побачив світ посібник для учнів ПТУ “Программированное повторение математики” (1982).

О.С.Дубинчук також розробила методичні рекомендації “Самостоятельная работа и самоконтроль знаний учащихся на уроках математики в среднем ПТУ” (1979) та у співавторстві із З.І.Слепкань – методичні посібники “Обучение геометрии в профтехучилищах. Вопросы методики” (1989), “Методичні особливості навчання геометрії в середньому ПТУ” (1992).

У 1981 р. О.С.Дубинчук було призначено завідувачкою сектору дидактики відділу профтехосвіти НДІ педагогіки, з 1985 р. – старшим науковим співробітником, а з грудня 1990 р. – провідним науковим співробітником лабораторії профтехосвіти. Після організації у 1992 р. Академії педагогічних наук України і у її складі окремого Інституту педагогіки і психології професійної освіти Олена Степанівна обійняла у ньому посаду провідного наукового співробітника лабораторії профтехосвіти.

Поряд з педагогічними і методичними проблемами профтехосвіти у 70-90-х рр. О.С.Дубинчук продовжувала займатися суто методико-математичними дослідженнями. У цей період нею написано посібник для вчителя “Методика викладання математики в 4-5 класах. Арифметика і початки алгебри” (1974, 2-е видання – 1980 р.), “Збірник вправ з математики для 1-3 класів” (1977), посібник для вчителя “Методика викладання алгебри у 7-9 класах” (співавтори – Ю.І.Мальований, Н.П.Дічек, 1991), навчальний посібник для середньої школи “Алгебра і початки аналізу” (співавтори – М.І.Шкіль, З.І.Слепкань, 1995), однойменний підручник для 10-11 класів середньої школи (1995), пробний навчальний посібник “Математика 10-11” (співавтори – Бурда М.І., Мальований, 1996).

Для Олени Степанівни як ученого було притаманне відзначалась вміння, талант створювати авторські колективи і бути їх душею і рушієм. Завдяки організованій нею співтворчості багатьох фахівців у світ вийшла величезна кількість науково-методичної літератури, вкрай необхідної учням, учителям і викладачам ПТУ.

Дуже плідною була наукова праця О.С.Дубинчук з професором Київського державного педагогічного інституту ім. Горького, знаним фахівцем з методики викладання математики Зінаїдою Іванівною Слепкань. У співавторстві вони написали близько 20 методичних посібників, підручників і статей у провідних освітніх журналах, присвячених гострим питанням викладання математики. Серед спільного доробку: “Алгебра і елементарні функції: Навчальний посібник для 9-11 класів вечірньої (змінної) і заочної шкіл” (1968), “Нове у викладанні математики” (1972), “Преподавание геометрии в средних ПТУ (I-й (1985) й 2-й годы обучения (1986))”, “Обучение геометрии в профтехучилищах. Вопросы методики: Методическое пособие для ПТУ” (1989), “Методичні особливості навчання геометрії в середньому ПТУ” (співавтор – С.М.Філіпова, 1992).

Завдяки захопленості своєю справою, талантові керівника й наставника Олені Степанівні залучила до науково-дослідницької роботи багатьох здібних вчителів, а 25 з них під її керівництвом захистили кандидатські дисертації. Чимало працівників вищих навчальних закладів, які стали кандидатами і докторами наук, і навіть академіками завдячують О.С.Дубинчук своїм науковим зростанням. Тематика дисертаційних досліджень, виконаних під керівництвом Олени Степанівни, охоплює широкий спектр питань: від історії розвитку методико-математичної думки до часткових проблем викладання певних математичних курсів, від загальнопедагогічних проблем навчання і виховання учнів ПТУ (наприклад, питання підвищення ефективності виховної роботи з педагогічно запущеними учнями ПТУ або питання формування учнівського колективу навчально-виробничої групи середнього ПТУ, питання естетичного виховання учнів ПТУ у праці, формування екологічної культури учнів ПТУ у процесі вивчення предметів професійно-технічного циклу) до методичних проблем викладання математики в ПТУ (наприклад, питання використання наочності при вивченні математики у середньому ПТУ).

Протягом останнього десятиріччя наукової діяльності у 1990-ті роки Олена Степанівна особливу увагу приділяла розробленню нової концепції середньої освіти і вдосконаленню системи навчання математики у зв’язку з реформуванням школи. У своїх статтях вона піднімала питання ширшого впровадження диференційованого підходу до учнів у процесі вивчення математики, індивідуалізації процесу навчання, наголошувала на важливості і методичній доцільності планування повторення вивченого. Разом з іншими досвідченими педагогами Олена Степанівна виступала за ретельне розроблення й експериментальну перевірку нововведень у навчанні математики, застерігаючи від абсолютизації якогось одного методу навчання і протиставлення методичних засобів і прийомів.

О.С.Дубинчук залишила багату методико-математичну спадщину, яка налічує понад 200 публікацій. І сучасним викладачам математики є що почерпнути з неї для вдосконалення навчання.

Як вдячна учениця Олени Степанівни Дубинчук, не можу не висловити глибоку шану і любов до неї як до вченого і людини, котра допомогла обрати дорогу в наукове життя. Роки спілкування з нею – незабутні, бо сповнені непроминальних настанов і теплового гумору, душевних порад і щирих бесід, просякнутих теплом мудрої Людини.

Пам'ятаймо...

ПРАЦІ:

1. О.С.Дубинчук, І.Ф.Тесленко. Геометрія: Посібник для 8 класу.-К.: Радянська школа, 1960.-126 с.
2. О.С.Дубинчук Решение треугольников: Программированное учебное пособие. - К.: Радянська школа, 1965.-142 с.
3. О.С.Дубинчук, З.І.Слепкань. Алгебра і елементарні функції: Навчальний посібник для 9-11 класів вечірньої (змінної) і заочної шкіл.-К.: Радянська школа, 1968.-580 с.
4. М.І.Шкіль, З.І.Слепкань, О.С.Дубинчук. Алгебра і початки аналізу: Навчальний посібник для середньої школи. Вип. 2, перероблене та доповнене.-К.: Вежа, 1995.- 624 с.
5. Бурда М.І., Дубинчук О.С., Мальований Ю.І. Математика 10-11: Пробний навчальний посібник для шкіл ліцеїв та гімназій гуманітарного профілю.-К.: Освіта, 1996.-224 с.
6. О.С.Дубинчук, Т.Я.Нестеренко. Уроки алгебри в 8 класі.-К.: Радянська школа, 1955.-148 с.
7. О.С.Дубинчук Уроки алгебри а 6 класі.-К.: Радянська школа, 1958.-96 с.
8. О.С.Дубинчук Уроки алгебри в 7 класі.-К.: Радянська школа, 1958.-168 с.
9. О.С.Дубинчук, З.І.Слепкань. Нове у викладанні математики.-К.: Радянська школа, 1972.- 160 с.
10. О.С.Дубинчук Методика викладання математики в 4-5 класах. Арифметика в початки алгебри.-К.: Радянська школа, 1974.-208 с. (2-е видання.-1980.).
11. О.С.Дубинчук. Шляхи удосконалення підручників з математики для середньої школи в УРСР за 40 років // НДІ педагогіки. Наукові записки. Том XIII. Фізико-математична серія. Вип. 2.-К., 1959.-С.131-142.
12. О.С.Дубинчук Розгалужена система програмування підручників з математики //Радянська школа.-1964.-№ 11.-С.20-28.
13. О.С.Дубинчук, Л.Д.Хромова. Взаємозв'язок між загальноосвітньою і професійною підготовкою учнів сільських профтехучилищ.-К.: Вища школа, 1974.-110 с.

14. О.С.Дубинчук . Професія і середня освіта.-К.: Знання, 1979.-48 с.

15. М.І.Шкіль, З.І.Слепкань, О.С.Дубинчук. Алгебра і початки аналізу: Навчальний посібник для професійно-технічного училища.-К.: Вища школа, 1992.-479 с.

16. О.С.Дубинчук. Кабінет математики в середньому профтехучилищі.-К.: Вища школа, 1975.-78 с.

17. Самостоятельная работа и самоконтроль знаний учащихся на уроках математики в среднем профтехучилище.- К.: Вища школа, 1979. 47 С.

18. О.С. Дубинчук Активизация познавательной деятельности учащихся средних профтехучилищ в процессе обучения математике. - К.: Вища школа, 1987.-103 с.

19. Е.С. Дубинчук, З.И.Слепкань. Обучение геометрии в профтехучилищах. Вопросы методики: Методическое пособие для ПТУ. - М.: Высшая школа, 1989.-126 с.

20. О.С.Дубинчук, З.І.Слепкань, С.М.Філіпова. Методичні особливості навчання геометрії в середньому ПТУ. - К.: Вища школа, 1992.-271 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Інституту педагогіки АПН України. Особова справа Дубинчук О.С.
2. Румянцева Д.І. Педагог, наставник, учений //Професійно-технічна освіта.-1999.-№2.
3. Ничкало Н.Г. Видатний український педагог О.С.Дубинчук. //Професійно-технічна освіта.-1999.-№2.
4. Оврас А. Основні етапи науково-педагогічної діяльності О.С.Дубинчук //Професійно-технічна освіта.-1999.-№2.